

Актуальні проблеми філософії

**ЕТИЧНІ ВИМІРИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІНЦЯ В
АНТИЧНІ ПАРАДИГМИ**

Шумка М. Л.
**доцент кафедри філософії та політології Тернопільського національного
економічного університету, к. філос. н, доцент**

Процес формування правової, демократичної, соціальної держави вимагає переосмислення моральної складової діяльності державних управлінців, яка стає важливим елементом формування довіри та партнерських відносин між громадою та владою, вагомим важелем запобігання корупції, ресурсом управління професійною діяльністю, чинником стимулювання високого професіоналізму бюрократії.

Швидкі зміни, які проходять у нашому суспільстві, інформатизація та глобалізація, втрата моральних орієнтирів загострюють етичну проблематику управлінської діяльності. Етичні проблеми державного управління виступають головним предметом дослідження багатьох науковців, а саме: Н. Гончарук, С. Дубенко, В. Князева, В. Козловського, В. Колтун, Н. Липовської, А. Ліпенцева, М. Логунової, Т. Мотренка, І. Надольного, Н. Нижник, М. Нинюк, О. Оболенського, В. Олуйка, Г. Опанасюк, Т. Пахомової, Л. Пашко, М. Пірен, В. Ребкала, М. Рудакевич, В. Саламатова, Т. Сенюшкіної, С. Серьогіна, А. Сіцінського, В. Цветкова та інших дослідники.

Тема моральності правителів була центральною у творах мислителів минулого таких, як: Конфуцій, Сократ, Платон, Арістотель, Августин Блаженний, Т. Аквінський, Н. Макіавеллі, Дж. Локк, П.А. Гольбах, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант, Г.В.Ф. Гегель, К. Маркс, Дж.С. Мілль, М. Вебер та ін.

Перед сучасною цивілізацією постала моральна відповідальність величезної ваги: утвердити принципи гуманізму та поширити їх на всі види діяльності, а зокрема, на управління людьми у державі.

У Давній Греції була вперше зроблена спроба вирішення моральних проблем, а також обґрунтування власне проблеми моральності в державному управлінні. Античність, на відміну від східного типу єдності природного й соціального, характеризувалася більшою соціальною детермінованістю всіх сфер культурної життєдіяльності. Грецький поліс як певний тип суспільних

взаємозв'язків, що виникли на основі рівноправності вільних громадян, став своєрідною «моральною субстанцією» суспільства. Важливою особливістю античного бачення світу, яка забарвлювала й етичні уявлення індивіда, була спрямованість до формування світу за міркою людського. Саме людина постала вихідним пунктом осягнення світу. Тому в античній етиці «людська природа» є основоположною категорією.

У розвиток античної етичної думки значний внесок зробили софісти. Вони чітко поставили питання про роль суб'єкта в процесі пізнання дійсності, управління іншими людьми. Моральні норми, з точки зору софістів, є продуктом творчості людини, а тому вони можуть бути довільними. У своїх вченнях софісти відстоювали думку про різноманітність моральних поглядів, моральних оцінок, уявлень про добро і зло, справедливе й несправедливе, похвальне й ганебне. Це і привело їх до скептицизму й морального нігілізму. Сократ піддав критиці етичні погляди софістів за релятивізм, абсолютизацію особливого, специфічного і навіть випадкового. Сократ визнавав суверенність індивіда, тобто моральні норми, авторитет яких традиційно ґрунтувався на зовнішніх силах (суспільство з його громадською думкою, Бог), людина повинна виправдати себе перед своїм розумом: «Такий я завжди, а не тільки тепер: я не здатний скоритися нічому з усього, що в мені є, крім того переконання, яке після ретельної перевірки видається мені найкращим». Розум індивіда є основним критерієм і суддею щодо моралі. Доброчесність означає здатність керуватися своїми переконаннями і протистояти хибним думкам інших людей, хоч би якими вони були і скільки б їх було. Боятися слід не зовнішнього осуду, головне – не вступити в суперечність із собою.

Розмірковуючи над суперечністю між реальними моральними стосунками (моральністю) тогочасного афінського суспільства і моральною свідомістю, Сократ задумувався, чому всі визнають абсолютну цінність доброчесності, але не дотримуються її. Він дійшов висновку, що громадяни Афін не знають доброчесності.

Поєднавши моральну досконалість людини із самовдосконаленням людської душі, Сократ підкреслив тим самим особливий статус ідеального в

людській життєдіяльності. Так, мораль уперше була усвідомлена як надчуттєвий ідеальний феномен, що не зводиться до усталених звичаїв і в той же час єдиний з ними. Вчення Сократа було закликом і вимогою критично ставитися до реальних моральних стосунків (моральності) та моральної свідомості, громадської думки [1].

Давньогрецький філософ Платон є найбільш відомим завдяки своїй праці «Держава». Проте не менш популярним є його етичне вчення, яке розкриває певні правила поведінки людини у державі та подає настанови управлінцю як управляти державою та людьми. За Платоном життєве завдання людини полягає в устремлінні до панівного в ідеальному світі блага. Володіння благом є щастя. На думку Платона, «щасливі щасливі тому, що володіють благом». Досягнення щастя становить щонайвищу мету людського існування. Платон стверджує, що запорукою збереження істинної моральної гармонії може бути тільки соціально організоване управління моральним життям.

Через уповання на державу як на засіб і гарант суспільної справедливості, рівноваги, гармонії, а отже, й моральності людини Платон здійснює перехід від принципу морального індивідуалізму до соціально орієнтованої етики, в основі якої лежить принцип безумовного збігу макросвіту держави та мікросвіту людської душі. Моральне самовдосконалення людини розчиняється в безумовному підкоренні громадян інтересам держави. Антропологізм попередніх етичних шукань доповнюється новою соціологічною мораллю.

Створюючи етико-політичну утопію в працях «Держава» та «Закони», Платон певною мірою залишається моралістом. У вченні про державний устрій і чесноти станів (мудреців-правителів, воїнів-стражів, селян, ремісників і рабів) він пропонує розглядати етику як «політику», як засіб перетворення людини на суспільно-корисну особистість, яка дбає про благо держави відповідно до своїх здібностей. Більше того, ідеальна держава в підсумку демонструє зловісний антигуманізм, що проявляється в цілковитому запереченні свободи та індивідуальності співгромадян. Так, етичний досвід Платона показує, до чого призводить абсолютизація ролі абстрактних, надсвітових, хай навіть і благих за своїм змістом, принципів [2].

Видатний філософ класичного періоду античної філософії – Арістотель поєднує етику з політикою через людину як громадянина і добродієність особистості як оптимальний стан з точки зору громадянських цілей. Метою політики постає завдання сприяти щастю громадян шляхом створення істинної основи (добродієності громадян) гармонії поліса.

Арістотель вперше зробив етику спеціальною теоретичною дисципліною із змістовними та багатоаспектними проблемами управління суспільством [3].

У типово античній постановці моральна проблема (пошук людського щастя та засобів його досягнення) вирішується на шляхах звільнення, відходу людини від влади зовнішнього світу, передусім від його політики. Тут ми стикаємося зі світоглядною позицією самотньої, невпевненої в завтрашньому дні людини, яка усвідомлює неможливість вплинути на хід подій, безсилої перед необмеженою центральною владою пізньоантичного суспільства.

Людина абсолютно не владна над обставинами свого життя, його зовнішньою, предметною, подійною стороною. Але вона розумна істота, яка може мати власне внутрішнє ставлення до необхідності, невідворотного ходу подій. Тому єдиним засобом вирішення моральних проблем індивіда є формування певного ціннісного ставлення до цього світу, своєї включеності в нього.

Так, Епікур головним завданням у своєму етичному вченні проголошує обґрунтування свободи індивіда як незалежності від усього зовнішнього. Центральна ідея, основа всієї філософсько-етичної концепції епікуреїзму – самоцінність людського індивіда. В епікуреїзмі добродієність і щастя невіддільні одне від одного, та якщо щастя це мета, то добродієність – це тільки засіб досягнення особистого щастя. Глибинною є проблема співвіднесення особи, налаштованої на досягнення щастя та суспільства. Епікур висловлює думку про суспільство як єдине ціле, що тримається «взаємною угодою». Такі угоди вводяться не лише для того, щоб не вчиняти несправедливості, а для того, щоб не терпіти її від інших. Ця ідея як ідея суспільного договору буде пізніше розвинута в етиці раціоналіста Гассенді

(XVII ст.) та його учня Гоббса, а також вплине на Локка, Ларошфуко, Мандевіля. У XIX столітті її впливу зазнає філософія Штернера та Ніцше [4].

Для античної етики характерне трактування моральності як життєвчення, програми особистого самознайдення, самоствердження й порятунку індивіда, орієнтації на інтереси держави та суспільну справедливість до «особистої справи», особистого порятунку в індивідуалізованій пізньоантичній етиці.

Поставлене етичною думкою завдання осягнення сутності блага для людини й шляху досягнення його в житті, а, отже, з'ясування того, що являє собою справді моральне життя, було вирішене античністю в руслі її світовідносницьких можливостей. Це досягнуто завдяки розумові, мудрості, волінню, добродію людини, її дій у відповідності до законів природи.

Антична етична думка дала поштовх подальшому розвитку етичної традиції середньовіччя. Для епохи середньовіччя характерне типове зникнення світських етичних концепцій. Залишається теологічне обґрунтування моральних вимог як заповідей Бога. Однак і в такій іпостасі етична думка середньовіччя не була однорідною.

Список використаних джерел

1. Аболина Т. Г. Исторические судьбы нравственности: философский анализ нравственной культуры / Т. Г. Аболина. – К.: Лыбидь, 1992.
2. Лаэртский Диоген. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Диоген Лаэртский. – М.: Мысль, 1979.
3. Арістотель. Нікомахова етика / Арістотель ; пер. з давньогрец. В. Ставнюк. – К. : Аквілон-Плюс, 2002. – 480 с.; Арістотель. Політика / Арістотель ; пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2005. – 239 с.
4. Домбровский А. Сад Эпикура / А. Домбровский. – М.: Дет. лит., 1983.